

Ружица Љ. Дамњановић

023-051:37.018.48(497.11)

Матична библиотека „Љубомир Ненадовић” Ваљево

damnjanovicruzica@yahoo.com

Стручни чланак

ЕДУКАЦИЈА ШКОЛСКИХ БИБЛИОТЕКАРА: ПОТРЕБЕ, ЖЕЉЕ И МОГУЋНОСТИ

Сажетак: Обавеза сталног стручног усавршавања у библиотечко-информационој делатности у Републици Србији прописана је и регулисана законским и подзаконским актима. У раду су представљени модели стручног усавршавања школских библиотекара, кроз програме и обуке формалног и неформалног образовања, семинаре и вебинаре, акредитоване и неакредитоване. Посебно су наведени акредитовани програми, објављени у Каталогу програма стручног усавршавања, који се односе на област библиотекарство. Анализа активности стручног усавршавања школских библиотекара Колубарског округа изведена је на основу анкетног упитника, урађеног за потребе овог рада.

Кључне речи: школа, школска библиотека, едукација, стручно усавршавање, информационе технологије, дигиталне компетенције

Увод

Крај 20. и почетак 21. века је време брзих и наглих промена у готово свим сегментима друштва. Библиотекарство као мултидисциплинарна наука, нашло се, можда и више него неке друге науке, пред новим изазовима. Убрзан развој информационих технологија, појава електронских публикација и извора информација са приступом на даљину захтевају промену устаљеног начина рада у библиотекама. Школске библиотеке, које се сматрају делом образовно-васпитног процеса, а које су заправо скуп свих садржаја и свих програма наставних области, морају бити спремне да одговоре на новонастале промене на глобалном нивоу. Оне имају посебну обавезу према образовним потребама ученика, а пратећи наставне програме¹, помажу и наставницима, одговарајући тако на захтеве специфичне корисничке попула-

1 Piter Klejton i Gari Judžin Gorman, *Upravljanje izvorima informacija u bibliotekama* (Beograd: Clio, 2003), 106.

ције. Пред нама су нове генерације рођене у време интернета, мобилних телефона, апликација и друштвених мрежа. Њихова комуникација, начин информисања, навика да се до жељеног одговора на захтев дође „сад и одмах” превазилази могућности традиционалне школске библиотеке.

Промена, која је већ почела, захтеваће од школских библиотекара да знања и стечене компетенције усавршавају на све доступне начине: формалне, неформалне, традиционалне у физичком простору, онлајн, кроз групни или индивидуални рад. Охрабрује чињеница да су библиотекари у школским библиотекама, нарочито они млађе генерације, препознали неопходност трансформације устаљеног начина рада, а како су и информатички писменији, лакше прихватају наведене видове усавршавања. Са друге стране, не можемо се ослонити само на ентузијазам библиотекара. Многе школске библиотеке, нарочито у мањим срединама, лоше су опремљене техничком и рачунарском опремом, неопходном за квалитетнији рад, па се у 21. веку библиотечко-информациона делатност у њима свела само на позајмицу књига. Трансформација рада традиционалне школске библиотеке у модерну, створену по мери времена, мора захтевати системско решење, које ће обухватати материјална средства, обучен кадар, опрему, адекватан простор, а пре свега равноправан и прецизно дефинисан статус школског библиотекара у образовном систему.

Школске библиотеке у образовном систему

Ако говоримо о сталном стручном усавршавању школских библиотекара, морамо се најпре осврнути на њихово место у образовно-васпитном систему. На основу важећих правилника,² које је донело Министарство просвете, науке и технолошког развоја, утврђен је број извршилаца на пословима библиотекара у школи, у зависности од броја одељења, чиме је погоршан и онако неповољан статус школских библиотекара и школских библиотека. Многе од њих нису могле да обезбеде бар једног библи-

---

2 Правилник о критеријумима и стандардима за финансирање установе која обавља делатност основног образовања и васпитања, *Службени гласник РС*, бр. 73 (2016).

отекара, који ће бити ангажован само на стручним пословима у библиотеци, јер је предвиђени проценат њиховог ангажовања знатно умањен. Пракса показује да је у многим школским библиотекама, са умањеним дозвољеним процентом ангажовања, у библиотеци распоређено више наставника, који радом у библиотеци допуњавају број радних сати које имају у настави. Стална промена кадра, често неадекватног, негде чак и неколико пута у току школске године, озбиљно се одразила на функционисање библиотека.³

Стручно усавршавање школских библиотекара

Обавеза и право сталног стручног усавршавања школских библиотекара,⁴ као и обавеза полагања испита за добијање дозволе за рад (лиценца)⁵ регулисана је законским актима које је донело Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

Програме обавезног стручног усавршавања у Републици Србији одобрава Завод за унапређивање образовања и васпитања и остварују се кроз непосредан рад, или кроз рад на даљину, путем интернета. Анализа програма, објављених у Каталогу ЗУОВ-а,⁶ за област библиотекарство, од школске 2012/13. до школске 2020/21, показује да је укупан број акредитација износио 29. До школске 2018/19. акредитација програма важила је две школске године, а од 2018/19. до 2020/21. три. Заступљене су биле четири компетенције: за ужу стручну област, за поучавање и учење, за подршку развоју личности, за комуникацију и сарадњу. Највећи број односио се на ужу стручну област (18), на поучавање и учење (5), на подршку развоју личности (3) и на комуникацију и сарадњу (3). Заступљене теме могле би се класификовати

---

3 Ружица Дамњановић, „Школски библиотекари на раду од куће”, *Библиотека од куће: изазови и могућности организације библиотекарских услуга током пандемије: зборник радова* (Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Лесковац: Народна библиотека „Радоје Домановић”, 2021), 179.

4 Правилник о сталном стручном усавршавању и напредовању у звање наставника, васпитача и стручних сарадника, *Службени гласник РС*, бр. 109 (2021).

5 Правилник о дозволи за рад наставника, васпитача и стручних сарадника, *Службени гласник РС*, бр. 22/5, 51/8, 88/15, 105/15, 48/16.

6 Завод за унапређивање образовања и васпитања.

у више целина: основе библиотечко-информационе делатности од набавке до ревизије, подстицање и развијање читалачких навика, употреба нових технологија у библиотекама, развијање медијске и информационе писмености, законска регулатива, креативни рад. Приметно је да су последњих година заступљенији програми стручног усавршавања, усклађени са новим тенденцијама у библиотекарству, али и са климом која влада у друштву. Све више се инсистира на комуникацији у библиотеци, раду са осетљивим групама, односу библиотекар – корисник, асертивном понашању. Последња акредитација за период школска 2022/23, 2023/24. и 2024/25, за област библиотекарство, обухвата четири програма, од којих се два односе на подстицање читања код деце и младих, а организатор оба програма је Друштво школских библиотекара Србије.

Пракса Матичне библиотеке „Љубомир Ненадовић” у Ваљеву претходних година била је организовање семинара, које је одобрио Завод, а који се односе стриктно на област библиотекарства и полазницима доносе одређен број бодова. Реализовани су у Матичној библиотеци, јер је то била најприхватљивија варијанта за све библиотекаре у округу. Просечан број полазника на семинарима био је око тридесет и био је условљен просторним капацитетима библиотеке. Због тога су неки програми, који су садржајно слични, поновљени после пар година. У том периоду, у већини школских библиотека дошло је до промене кадра па је ово „понављање” програма имало оправдање. Наведени акредитовани програми полазницима су доносили одређени број бодова сталног стручног усавршавања, што је код многих била додатна мотивација за похађање семинара. Са друге стране, како нису у обавези да полагају стручни испит, који организују и спроводе Народна библиотека Србије и Библиотека Матице српске, ово је начин да савладају основе библиотечке делатности, поред сталних обука у матичним библиотекама, које реализују матичне службе у оквиру својих, законом прописаних, обавеза.⁷ Неке од обука коју је матична служба Матичне библиотеке „Љубомир Ненадовић” организовала за школске библиотеке Колубарског округа одно-

---

⁷ Закон о библиотечко-информационој делатности, *Службени гласник РС*, бр. 52 (2011), чл. 22.

силе су се на набавку, инвентарисање, стручну обраду књижне грађе, ревизију, отпис, законску регулативу, електронске изворе у библиотекама и најактуелнију – библиотечку статистику и рад у новој апликацији МБС.

Савременија форма стручног усавршавања – вебинар, заступљенија је била у време ванредног стања изазваног Ковидом 19 и преласком школа на онлајн наставу. Бројни понуђени програми пружали су могућност избора теме која није морала бити везана за ужу стручну област – библиотекарство, а знања стечена на њима била су применљива у библиотеци. Радно окружење које библиотекар у одговара, уштеда у времену, смањење трошкова, избегавање групног рада у физичком простору, уз могућност комуницирања допринели су томе да се све већи број библиотекара опредељује за овакав вид усавршавања и након повратка на стари начин рада. Праћењем обука, које се реализују електронским путем, они јачају своје информатичке и дигиталне компетенције. Инсистирање на новим начинима подучавања и учења, стављање дигиталних технологија у фокус, трансформација класичне школе резултирала је доношењем „Оквир дигиталних компетенција – Наставник за дигитално доба”, усвојеног 2017, ревидираног 2019. године. Овим су дефинисане дигиталне компетенције које се дефинишу као скуп знања, вештина, ставова и способности неопходних за коришћење информационих технологија у настави. Креиран је са циљем да охрабри и подржи наставнике у имплементацији дигиталних садржаја и дигиталних алата у наставне садржаје.

А шта кажу школски библиотекар?

За потребе овог рада спроведена је анкета којом су били обухваћени библиотекар Кољубарског округа, који више година раде у школској библиотеци; било да им је то једино ангажовање у школи, или су ангажовани делом у библиотеци, делом у предметној, односно разредној настави. Рађена је на малом узорку од 20 испитаника, који су у досадашњем раду континуирано похађали програме стручног усавршавања. Анкета представља једноставан упитник од 10 питања, која се односе на похађање

програма стручног усавршавања, форму, начин информисања за одржавање одређеног програма, примену стечених знања, корелацију са садржајима из осталих наставних области... Свим испитаницима је достављена електронском поштом, а 75% њих је на анкету одговорило.

На питање да ли прате програме сталног стручног усавршавања, сви анкетирани су одговорили потврдно, дајући предност акредитованим семинарима, не искључујући ни неакредитоване уколико тема одговара њиховим интересовањима. Нешто више од половине анкетираних, њих 53% сматра да су кориснији семинари и обуке који се односе на основе библиотечко-информационе делатности, набавку, инвентарисање, каталогизацију, ревизију и отпис грађе, што се може објаснити чињеницом да су преласком на полагање за лиценцу остали ускраћени за основна знања која се стичу полагањем стручног испита по програму Народне библиотеке Србије. Што се тиче форме програма, да ли је то обука уживо, у физичком простору са колегама и предавачима, или веб-обуке, 66% анкетираних предност даје обукама уживо, док се 25% определило за вебинаре. Преостали анкетирани наглашавају да су прихватљиве обе варијанте, да се за одређени програм опредељују на основу теме и да форма није пресудна. Пошто је већина школских библиотекара једним делом ангажована у настави, често су похађали обуке које се односе на предмет који предају или на наставни процес уопште, као нпр: „Обука запослених за примену Националног оквира курикулума”, „Програм обуке наставника за реализацију наставе оријентисане ка исходима учења”, „Дебата у настави”, „Активно учење у настави” и др. Зато је разумљиво да су веће интересовање (64% испитаних) показали, ипак, за примену дигиталних алата и коришћење информационих технологија, јер су стечена знања могли применити и у библиотеци и у настави. „Дигитални алати и занати”, „Дигитално образовање” (онлајн конференција међународног карактера), „Дигитална учионица” (обавезна онлајн обука за све наставнике, стручне сараднике и директоре школа), „Блог, инстаграм и фејсбук у настави”, „Мултимедијални садржаји у функцији образовања”, „Електронски часопис у служби креативности ученика”, само су неке од обука које су допринеле развоју дигиталних компетенција библиотекара.

Знања стечена на овим обукама применили су за прављење блогова, повезивање на друштвене мреже (неке библиотеке имају своје профиле на мрежама, а неке своје активности презентују преко страница школе), креативне радионице у библиотеци, које су реализоване као самостална активност библиотеке, а често у сарадњи са наставницима. Мултимедијска технологија примењивала се за реализацију програма поводом обележавања значајних датума на светском и локалном нивоу, такође у заједничком раду са наставницима. Компетенције за рад са осетљивим групама, децом са сметњама у развоју, мигрантима, ученицима којима је потребна образовна подршка, превенција насиља, дискриминација, злостављање, стицане су кроз акредитоване вебинаре „Кроз акцију и интеракцију подстакните ученичку мотивацију” и „Типови интеракција – наставник као медијатор комуникације”, „Наставник на делу у превенцији вршњачког насиља и креирању позитивне школске климе”, „Дечји страхови као инхибитори напредовања у развоју и учењу”... Акредитовани програм НБС „(Не)обавезна лектира”, одржан у децембру 2022. године у Матичној библиотеци „Љубомир Ненадовић” у Ваљеву, похађало је 67% анкетираних, а укупно 32 библиотекара јавних и школских библиотека Колубарског округа, што указује на потребу организовања већег броја семинара који се баве различитим моделима подстицања читања код деце и младих.

Информације о организовању семинара/обука, који се односе на целокупни наставни процес, добијају од школе, а за акредитоване семинаре из библиотечко-информационе делатности од матичне библиотеке и Друштва школских библиотека Србије, а неки од њих информишу се индивидуално, преко сајтова организатора, и често сами сnose трошкове обуке.

Закључак

Последња деценија 20. века показала је да усавршавање запослених и јачање њихових компетенција за одређене области није више само ствар обавезе, прописане законом, већ прека потреба коју диктира време брзих промена. Муњевити развој информационах технологија, промене у начину комуникације,

разноврсније потребе корисника библиотечких услуга, комплекснији захтеви, а пре свега промене у образовном систему, условљавају и промену досадашњег начина рада школских библиотека и библиотекара. Тако су одређени сегменти библиотечко-информационе делатности, нарочито они који се односе на примену нових технологија у библиотекама, постали интересантнији запосленима у школским библиотекама, у односу на оне који се односе на основе библиотекарства.

Из године у годину број таквих едукативних садржаја све је већи. На основу спроведене анкете, закључује се да је широк дијапазон интересовања школских библиотекара. Оно што је заједничко за све је чињеница да су свесни украћености основних знања из библиотечко-информационе делатности, као и да су обуке које организују матичне службе драгоцене. У великом броју школских библиотека није ни могуће успоставити континуитет у стручном образовању због честе промене кадра, малог процента ангажованости запосленог у школској библиотеци, ангажовања више запослених на пословима библиотекара... Прелазак са традиционалне на савремену библиотеку и подизање квалитета услуга захтева добро обучен кадар, који ће имати могућност континуираног усавршавања и савладавања нових знања и вештина. То треба да буде системски процес којим ће прво бити регулисан, за сада, неповољан статус који школске библиотеке и школски библиотекари имају у образовно-васпитном систему.

Литература:

1. Дамњановић, Ружица. „Школски библиотекари на раду од куће”, У: *Библиотека од куће: изазови и могућности организације библиотечких услуга током пандемије: зборник радова са XV стручно-научног скупа Библиотеки 2021*, ур. Виолета Стојменовић, Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Лесковац: Народна библиотека „Радоје Домановић”, 2021.

2. Закон о библиотечко-информационој делатности, *Службени гласник РС*, бр. 52/2011.
3. Klejton, Piter i Gari Judžin Gorman. *Upravljanje izvorima informacija u bibliotekama*. Београд: Clio, 2003.
4. Правилник о дозволи за рад наставника, васпитача и стручних сарадника, *Службени гласник РС*, бр. 22/5, 51/8, 88/15, 105/15, 48/16.
5. Правилник о критеријумима и стандардима за финансирање установе која обавља делатност основног образовања и васпитања, *Службени гласник РС*, бр. 73/2016.
6. Правилник о сталном стручном усавршавању и напредовању у звање наставника, васпитача и стручних сарадника, *Службени гласник РС*, бр. 109/2021.

Education of School Librarians: Needs, Desires, and Opportunities

Summary: The obligation of continuous professional training in library information activities in the Republic of Serbia is prescribed and regulated by law. This paper presents models of professional development of school librarians through programs of formal and non-formal education and training, seminars, and webinars, accredited and non-accredited. Special attention is given to accredited programs published in the Catalogue of Professional Development Programs related to the field of librarianship. The analysis of the activities of the school librarians' professional development in the District of Kolubara was performed through a questionnaire made for the purposes of this research.

Keywords: school library, education, professional development, information technologies, digital competencies.

Примљен рукојис 29. 6. 2023.

Исправке рукојиса 4. 9. 2023.

Прихваћен за објављивање 12. 9. 2023.